

Děti ve válkách na Balkáně 1991–1999

Válka... Toto slovo vzbudí ve spoustě z nás různé asociace, které můžeme shodně přiřadit ke všem válkám na celém světě, v kterémkoliv období. Ať už se jedná o druhou světovou válku (1939–1945), válku ve Vietnamu (1964–1973) nebo o války na Balkáně (1991–1995 a 1997–1999), které nás především budou zajímat. V našich představách vidíme tisíce a tisíce mužů a žen, mnohdy i chlapců, kteří bojují – střílí, zabíjejí a často i sami umírají pro vůli a rozmar některých mocenských režimů. Ve většině případů bojovat musí. Nemají jinou možnost. Musí se prostě podřídít a dělat to, co je potřeba. I s vědomím, že to správné v žádném případě není.

Můžeme si představit i zničené historické památky nebo sakrální stavby, které vydržely desetiletí, staletí či tisíciletí. Opečovávali jsme je a starali se o ně léta a náhle jsou zničeny. V té válečné vřavě a zápalu boje sotva někomu dochází, že se tímto ničením okrádáme o části naší historie. Ukázkovými příklady jsou stavby v Bosně a Hercegovině. Starobylý most v Mostaru, který je zapsán na Seznamu kulturního dědictví UNESCO, byl postaven roku 1566 a byl zničen během války na Balkáně bosenskými Chorvaty roku 1993. Nebo Sarajevská knihovna z roku 1892, která byla zapálena granátomety Jugoslávské lidové armády (JNA). Budovu knihovny se podařilo nakonec zachránit, ale byla zde nenávratně zničena většina cenných knih.

Ale především si představíme bídu a utrpení lidí. Obyčejných lidí, kteří v této situaci musí žít nebo spíše přežívat za nastalé situace okrádající je o normální život, který předtím vedli. Přicházejí o rodinu, přátele, o práci, o běžné starosti všed-

ního dne. Děti o bezstarostné dětství a dospívání, kdy si hrají a užívají si své dětské starosti a žijí si ve svém malém světě. A staré lidi o důstojné a pohodlné stáří, kdy si mají užívat zaslouženého důchodu a radovat se s vnoučaty. Najednou lidé žijí v úplně jiné atmosféře. A to některé mění k nepoznání. Obrat může být pozitivní – lidé, do kterých byste to neřekli se stávají malými i velkými hrdiny, riskují pro zajištění stravy, pro záchranu, pomáhají. A to nejenom svým známým, ale i cizím obětem války, které pomoc potřebují. Nebo obrat může být i negativní – nyní se zase mění ti, kteří využívají toho, co se děje. Dospívají ke špatným mravním rozhodnutím a zvykají si okrádat a zabíjet pro lepší postavení či pro vylepšení své ekonomické situace.

Toto je bohužel obraz války, který i po jejím skončení dlouho zůstává zarytý v pamětech lidí, kteří si těmito hrůzami prošli. O to více se však tyto vzpomínky zakotví v dětech, které musely v tomto prostředí strávit část svého dětství, musely v něm dospívat. Zlata Filipovićová, žena, která prožila své dětství v obléhaném a válkou zmítaném Sarajevu, mluví o tomto období jako o: „...ukradeném dětství a nenahraditelném mládí.“¹ Když si pročtete válečné deníky dětí, které si pečlivě zaznamenávaly vše, co se kolem nich dělo, dojde Vám, že ze všech vyzařuje to stejné. Zmatenost, dezorientovanost, zklamání, pocit nespravedlnosti, smutek ale i víra, že jednoho dne bude tomuto utrpení konec.

Zajímalo mě, jak konflikty v bývalé Jugoslávii prožívaly děti, které během nich musely dospívat, a jaké bylo jejich postavení. Cenným zdrojem byl deník již zmiňované Zlaty Filipovićové, která strávila svá dětská léta (11–13 let), v Sarajevu. Zlata si vedla deník už před válkou, takže zaznamenávala

Záběr z filmu *Dokončený kruh* (Savršeni krug, 1996)

1 FILIPOVIĆ, Zlata – CHALLENGER, Melanie: *Umlčené hlasy*. Praha 2008, s. 15.

i počáteční fázi války. Jako dítě si myslela, že jí válka nehrozí, že se odehrává všechno daleko a jí se to týkat nemůže. Tak si to ale bohužel vždy myslí i většina dospělých... Když však vtrhla válka do Bosny, a následně i do Sarajeva, byla překvapena. „...válka není žádná legrace, jak se zdá. Ničí, zabíjí, rozděluje, přináší neštěstí.“² Nechápala, že najednou nemůže chodit do školy, že jakmile se spustí sirény, musí utíkat do sklepa. Nedokázala pochopit, proč nemůžou navštívit rodinu, známé. „NICNEDĚLÁNÍ!!! STŘELBA!!! BOMBARDOVÁNÍ!!! ZABÍJENÍ LIDÍ!!! ZOUFALSTVÍ!!! HLAD!!! UTRPENÍ!!! STRACH!!! To je teď můj život!! Život jedenáctileté školačky! Školačky bez školy, bez školních radostí a zážitků. Dítěte bez her, bez kamarádů, bez slunce, bez ptáků, bez přírody, bez ovoce, bez čokolády a sladkostí, jen s trochou sušeného mléka. Zkrátka dítěte bez dětství. Dítěte ve válce.“ Musela se sžít s novou realitou, s novým okolím. „Nejsou tu žádné stromy, které by mohly vykvést, nejsou tu ani ptáci – to všechno zničila válka. Nikde žádné jarní štěbetání ptáčků. Nejsou tu dokonce ani holubi – symbol Sarajeva.“³ Měli méně jídla, byly zastaveny dodávky plynu a elektřiny. A když občas dodávky obnovili, i když jen na malou chvíli, byl ten den pro všechny svátek. „...už zase jde proud, ale je na příděl. A ty příděly, stejně jako celý náš současný život, jsou pěkně pitomé. Každých padesát šest hodin jde proud na čtyři hodiny. Mimmy, měla bys vidět, jak tu všichni začneme šilet, když proud pustí.“⁴ Nejdříve popisovala střelení, výbuchy a mrtvé jako něco šíleného, co se teď u ní ve městě děje. Jako něco nepředstavitelného. Po několika měsících však počty mrtvých nebo zničených budov uváděla jen tak mezi zápisky, už v tom neviděla něco neobyčejného, ale nyní, sice stále otřesné, ale už běžné události všedního dne. Zlata byla jedním z mála dětí, které měly ve válce štěstí v neštěstí. Měla milující rodiče, kteří se o ni starali a snažili se jí toto období co nejvíce ulehčovat. A měla svůj deník. Deník, který pomohl její rodině z války. Dostal se totiž na veřejnost prostřednictvím provizorní školy, do které začala v roce 1992 chodit, a Dětského fondu OSN – UNICEF, který se o válečné deníky dětí ze Sarajeva začal zajímat, a roku 1993 byl vydán v Paříži. Veřejnost tento deník vyburcoval. A následně významní lidé, včetně francouzské vlády a jednotek Spojených národů, pomohli Zlatě a její rodině vycestovat a začít žít nový život v Paříži. Zlata se nyní stala bojovnicí za práva dětí a za mír po celé zemi. Její deník byl přeložen do více než třiceti jazyků a dává naději ostatním dětem a poučení dospělým.

Spousta dětí však neměla takový osud jako Zlata. V Úmluvě o právech dítěte je uvedeno, že „...se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let...“⁵. To ve válkách na Balkáně dodržováno nebylo. Žádná ze stran konfliktu ohled na děti nebrala, což dokládají četná svědectví. I mladí chlap-

2 Tamtéž, s. 208.

3 Tamtéž, s. 212.

4 Tamtéž, s. 220.

5 Úmluva o právech dítěte. Článek 1.

ci byli nuceni bojovat a tím pádem byli bráni za dospělé. Zahrnovali je do etnických čistek nebo je deportovali do koncentračních táborů, kde je pokládali za nebezpečné válečné zločince. Etnická čistka provedená mezi Muslimy ve Srebrenici v roce 1995, je zářným příkladem. Srbové zde povraždili na osm tisíc chlapců a mužů ve věku zhruba od 15 až do 75 let. Všichni dle nich byli váleční zločinci... V tomto bezhlavém vraždění se podařilo jen pár jedincům utéci. Svůj příběh popisoval u Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii i sedmnáctiletý chlapec, který všechny ty hrůzy zabíjení přežil a podařilo se mu zachránit se. Hodně nevinných dětí bohužel zahynulo i při bombardování Jugoslávie, za nímž stála v roce 1999 Severoatlantická aliance. „Podle M. Cvetkoviće⁶ při bombardování zahynulo 2 500 civilistů, včetně 89 dětí, ...“⁷ Další příklad uvádí ve své knize *Ani mouše by neublížili* Slavenka Drakulićová, „... v roce 1991 byla v Záhřebu zabita dvánáctiletá dívka, Aleksandra Zecová, a s ní i její srbští rodiče.“⁸ A proč? Protože byli Srbové... „Vrah se přiznal, ale přesto je dosud na svobodě.“⁹ Nikdo nemá potřebu ho stíhat... O potřebách balkánských států stíhat své válečné zločince by však už byla jiná velmi dlouhá kapitola...

Další smutnou možností, jak využívat děti, obzvláště dívky, je znásilňování a obchod s bílým masem. Sexuální násilí je všeobecně používané jako válečná zbraň a způsob mučení a je zapotřebí si uvědomit, že znásilnění není založeno na potřebě sexuálního vztahu, ale je motivováno snahou ponížít, ovládnout, a/nebo terorizovat oběť či její komunitu. Systematické znásilňování za války v bývalé Jugoslávii si vyžádalo dle odhadů 20–50 000 obětí, tedy dívek a žen. Ale nelze to přesně určit, protože spousta se cítila ponížena a bála se to ohlásit. V souvislosti s tímto problémem byli odsouzeni i tři bosenská Srbové z Foče. Jak uvedla Slavenka Drakulićová „...byli jako první lidé v dějinách evropského práva odsouzeni za mučení, zotročování, trestné činy proti lidské důstojnosti a hromadné znásilňování bosenských žen jako zločiny proti lidskosti.“¹⁰ Odsoudil je v roce 2001 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii ICTY. „Některé dívky mlátili, jiné půjčovali, pronajímali nebo prodávali jiným vojákům; některé zmizely.“¹¹ Před soudem byl i projednáván případ, dvanáctileté dívky. Jako svědek se soudního přelíčení účastnila i její matka. „Seděla a dívala se na Kovače, muže, který znásilnil její dceru, uvěznil ji a nakonec prodal za asi dvě stě marek černohorskému vojákovi.“¹² Dívku už její rodina nikdy nenašla... Mladé dívky byly znásilňovány běžně, o čemž svědčí nesčetné množství smutných příběhů, které si s sebou dívky ponесou

6 Mirko Cvetković je současný srbský ministerský předseda.

7 RAUŠOVÁ, Zuzana: *Srbsko si připomnělo bombardování NATO, do ulic vyšly tisíce lidí*. iDNES,

24. března 2009, http://zpravy.idnes.cz/srbsko-si-pripomnelo-bombardovani-nato-do-ulic-vysly-tisice-lidi-ph9-/zahranicni.asp?c=A090324_185026_zahranicni_zra

8 DRAKULIĆOVÁ, Slavenka: *Ani mouše by neublížili*. Praha 2006, s. 22.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž, s. 52.

11 Tamtéž, s. 57.

12 Tamtéž, s. 52.

po celý svůj život. Místo toho, aby měly bezstarostné dětství a dospívání, hrály si, snily a prožívaly své první lásky, si musely projít těmito traumaty, která jen tak nezmizí.

Zajímavý je i zájem médií. Všeobecně se ví, že média jsou často jednostranná, že někomu ve sporu nadřezují. Tak tomu bylo i v případě války na Kosovu. Srbové byli už z předchozí války zaškatulkováni jako ti zlí a Albánci na Kosovu dostali pozici těch, kterým se ubližuje. A to se bohužel projevilo i v zájmu médií o děti. Přičemž děti samozřejmě za nastalou situaci nemůžou, prostě jenom patří k určitému národu. Na toto poukázal válečný reportér, Robert Mikoláš, ve své knize *Zápisky z válek a katastrof*. Jednalo se o dobrý skutek, o který se postarala Slovenská republika. O dobré skutky mají většinou média zájem. Pokud se jedná o skutek mezinárodní, tak zájem bývá o to větší. Musí se přeci ukázat světu, že dobří lidé ještě nevymřeli. Jednalo se o děti, které pocházely ze smíšených rodin slovensko-srbských či maďarsko-slovenských. „*Nápad odvézt odtud děti ... dostali představitelé Matice slovenské a Slovenského červeného kříže ... Červený kříž nakonec zajistil ubytování v Tatrách dvěma stům srbských dětí. A přidaly se i další organizace. Matice slovenská se postarala o třiadevadesát dětí... Evangelická diakonia pak o tři sta dětí...*“¹³

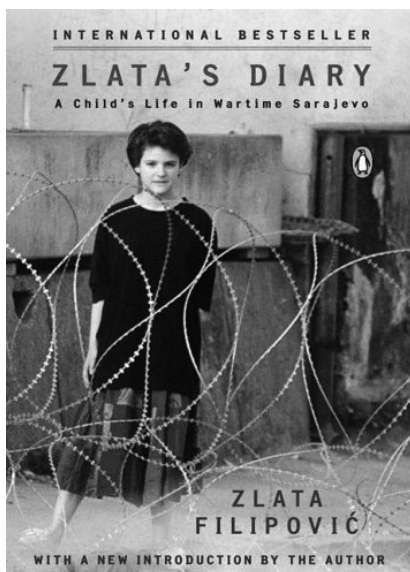
Pozvali je na jeden měsíc do Tater, do Tatranské Lomnice, do hotelu Slovakia. Alespoň na krátkou zotavenou. Jak uvádí Robert Mikoláš: „...zpočátku si ve Slovákii televizní štáby podávaly dveře – myslely si, že jde o děti z Kosova. Když ale zjistily, že jsou to Srbové, už se o ně nezajímaly.“¹⁴ Toto je dobrý příklad snahy lidí, kteří chtějí dětem pomáhat a nechvályhodný příklad reakce médií na tuto pomoc. Je přece logické pomáhat všem dětem. Obzvlášť, když mi sami se daného konfliktu neúčastníme. A o to více je smutné, že i u pomoci dětem, a v zájmu o ně,

Zlata Filipović

13 MIKOLÁŠ, Robert: *Zápisky z vále a katastrof*. Praha 2003, s. 40.

14 Tamtéž, s. 41.

se rozlišuje, zda se jedná o děti té či oné národnosti...

Bohužel je na světě ještě spousta míst, kde se válčí. Děti musí prožívat již popisované útrapy, spojené s jejich žitím v době válek. Musí bojovat o holou existenci, místo toho, aby prožívaly bezstarostné a radostné dětství. A nemluvě o tom, že spousta dětí války vůbec nepřežije... Stále je také hodně válečných skupin, které rekrutují a zneužívají děti jako své vojáky, jako svou levnou armádu bojovníků. Od roku 2001 však existuje seznam, který zveřejňuje ve svých výročních zprávách OSN, kde se mimo jiné uvádějí i tyto válečné

skupiny a upozorňuje se na ně. Ve výročních zprávách je zahrnut i přesný výčet vážných porušení práv dětí, většinou v době válek.

Musíme poukázat na to, že je stále více a více organizací a společností, které se snaží o hlídání dodržování a respektování práv dětí, které jsou zakotvené v Deklaraci práv dítěte a v Úmluvě o právech dítěte. Snahu o stále větší ochranu dětí dokazuje i Olara A. Otunnu, který byl v letech 1997-2005 zvláštní zmocněnec generálního tajemníka OSN pro děti v ozbrojených konfliktech. „Ochrana dětí zasažených válkou se také stala nedílnou součástí mezinárodního programu zajišťujícího mír a bezpečnost na světě, a péče o bezpečí a blaho dětí se stále častěji a výrazněji objevuje i v mandátech OSN v mírových misích...“¹⁵. Sami se také do pomoci dětem můžeme zapojit. Například prostřednictvím organizací, které pomoc zprostředkovávají, ať už zakoupením různých výrobků nebo peněžními dary. Podrobnější informace v případě zájmu Vám mohou poskytnout třeba www.unicef.cz, což je Dětský fond OSN, nebo www.clovekvtsini.cz, to je česká humanitární organizace. Tato organizace má více projektů, kterými se zabývá. A mezi těmito projekty jsou i ty, které se vztahují na děti.

V dobách válek by se opravdu na děti nemělo zapomínat, mělo by to být takové pravidlo – dávat pozor na děti, neubližovat jim, nezneužívat je, netrápit je. Vždyť oni jsou budoucí generace, která povede svět. A to jakým směrem se budou ubírat, záleží vždy na nás, dospělých. Snažme se tedy o šťastné bezválečné dětství, na které budou děti s láskou vzpomínat a budou mít z něho vzor pro svůj další život...

¹⁵ Úmluva o právech dítěte. článek 1.